

Анатолій Колодний

Феномен українського православ'я

Розкриваються особливості становлення і характерні риси Українського Православ'я. Московське Православ'я поглинуло його в 1686 році і зрештою перетворило, за оцінкою Тараса Шевченка, в «Церкву-домовину».

Ключові слова: Українське Православ'я, Православ'я України, Московський Патріархат, українське відродження, онаціональнення християнства

Українське Православ'я: що то? Подеколи існує дискусія щодо правомірності вживання цього терміна. Дехто з дослідників вважає, що доцільніше вживати поняття «Українська Церква», а не «Українське Православ'я», бо ж перше нібито вжите митрополитом Іларіоном (Огієнком), а друге - ні. Дехто використання терміна «Українське Православ'я» розглядає як ще один з виявів «українського націоналізму», бо ж, дивись, Православ'я є загальнолюдським феноменом і його не можна розтягувати «по національним квартирам». Так говорять українофоби з числа московсько-православних писак, які давно натягли свій націоналізм на російську націю як єдину спасительку Православ'я. Під впливом обстоюваної Московським Патріархом Кирилом концепції «русского мира» звучало ще застереження, що на східнослов'янських теренах якогось там «власне українського Православ'я» немає, а є «Православие Русское» («русское», а не «руське»). Не станемо тут окремо спростовувати ці точки зору. Довівши правомірність нашого бачення проблеми, ми в такий спосіб дамо оцінку їх.

Насамперед зауважимо, що Українське Православ'я є не тільки специфічним організаційним утворенням – Українською Церквою. Воно, внаслідок особливого функціонування Православ'я як конфесії в умовах складного історичного буття українства, вийшло за межі простої інституційності і постало своєрідним культурно-історичним феноменом з великою палітрою рис, які його репрезентують і виявляють його функціональність. Перш ніж описати останні, визначимо загальні закономірності постановки *Українського Православ'я*, особливості його природи.

1. *Українське Православ'я* сформувалося протягом семи століть (X – XVII ст.ст.) автономного функціонування Київської митрополії в

структурі Константинопольського Патріархату. Останнього, практично, її доля мало цікавила. Він, посилаючи поруч з помісними церквами її свої кореспонденції з олов'яною (а не сургучевою) печаткою, практично тим самим вже визнавав її як незалежну, помісну Церкву. Сформувалося це Православ'я у самостійній формі вияву не лише на буденному рівні функціонування, а й в тих підсумкових теологічних викладках, які оприлюднив Петро Могила в середині XVII ст. в своїх «Катехізисі» й «Требнику».

2. В *Українському Православ'ї* відобразилися особливості прийняття (прочитання) християнства українським етносом в добу його хрещення, своєрідність пристосування християнства на українських теренах до існуючих до нього туг релігійних вірувань. Оскільки останні, які є своєрідною картиною природи і господарки в ній, шляхом якихось заборон чи прокльонів християнство, що є духовною картиною людини і міжлюдських відносин, здолати не змогло, то вдалося до асимілювання їх. Тож і маємо функціонування в *Українському Православ'ї*, окрім чисто християнського контексту, ще й язичницький, але вже в охристиянізованому вигляді. Український православний в храмі постає як чистий, незаетнізований християнин, а вже на побутовому рівні виявляє себе як християнізований язичник.

3. Поняття *Українське Православ'я* відображає також особливості функціонування цієї конфесії на українському історичному просторі, коли за умов відсутності своєї національної державності інституційні функції останньої доводилося перебирати на себе різним церковним структурам. Православний храм поставав також в ролі культурницької установи, місця спільнотного життя українців.

4. *Українське Православ'я* ніколи не було закритою релігійною системою. Постійні поділи і перерозподіли українських земель ставили його в сусідство з різними конфесіями і церковними утвореннями, зумовлювали його співіснування з ними, а відтак сприяли релігійній синкретизації на українських духовних теренах. Українське Православ'я було особливо відкритим до католицизму й запозичило від нього ряд канонічних і обрядових елементів. Воно було відкритим і до язичництва, зберігши в побутовій сфері, не маючи якихось своїх, практично майже всі обрядові форми, пов'язані з духовним окормлюванням господарки й особистого життя. Враховуючи це, Православ'я в його українському національному вияві Михайло Грушевський певно тому назвав «народним християнством».

5. Українське Православ'я формувалося відповідно до загальних ментальних виявів українства, його окремішнього способу життя,

специфіки національної культури. Воно не сприйняло від візантійської православності, як матірної, ні її закостенілу ортодоксальність, ні абсолютизацію аскези як єдиної форми праведності, ні негативу до світської художності, ні принизливості щодо жінки, ні цезарепапізму. Для українця Ісус Христос і Богородиця Марія не постають як Цар чи Цариця, а як наділені божественною, скоріше якоюсь надлюдською силою земного світу особи.

Нині, коли постає питання відродження в Україні Православ'я, інколи маємо спрощений підхід до цього процесу. Церква Київського Патріархату і Автокефальна обмежилися переважно лише відмовою від інституційного підпорядкування Московському Патріархату. Дехто, актуалізуючи мову богослужіння, вважає достатнім перехід Церкви на вживання української в цьому. Навіть глава Київського Патріархату Філарет, маючи солідний вишкіл в духовності Московської Церкви і звикши до нього, не бачить, як це бачив і діяв практично в цьому напрямку митрополит Іларіон (Огієнко), те, що могло б зробити зросійщене Православ'я України власне Українським. Так, на питання кореспондентки газети «За вільну Україну» про розбіжності між Українськими Православними Церквами Київського і Московського Патріархатів він відповів, що їх немає, бо ж «є одна віра, одні канони, одна мораль. Однак між цими Церквами існує ворожнеча, причиною якої є боротьба за владу. Москва хоче володіти українським православ'ям» (2009. – №1. – С. 19). В останньому можна погодитися з Патріархом. Але володіння православ'ям України може виражатися не тільки в тому, що мав на оці Патріарх, коли Московська Церква не випускає вуздекку управління Православ'ям України, а й в тому, до чого певною мірою і він причетний. Нині практично всі три православні церкви України мають московську закваску, хіба що різнить їх мова богослужіння і ставлення до політичних процесів в країні. Тож Москва володіє православ'ям в Україні і в той спосіб, що має його тут зросійщеним, далеким від того українського, яке в зрілому вигляді було за митрополита Петра Могили.

Відтак, коли мова йде про відродження саме Українського Православ'я, то певно, що треба повернути у відроджуваний феномен те, що є від роду нашого, українського, відтворити, звичайно, з врахуванням вже нашого історичного часу, те, яким постало Українське Православ'я до неканонічного поглинення його в 1686 році Московським Патріархатом і нищення протягом трьох століть.

Українське Православ'я не тотожне *Православ'ю України*. В Україні нині існує три православні церкви з прикметником «українські». В відносинах між ними ми бачимо абсолютне несприйняття, а то й ворожість,

хоч в принципі вони дотримуються однієї і тієї ж літургійної традиції, не мають догматичних розходжень. Після 1686 року наступив період поступового оросіянення Православ'я в Україні, воно перестало бути Українським, перетворилося, як це образно відзначив Тарас Шевченко, в «Церкву-домовину». Острівками його збереження тривалий час були ще Волинь і Буковина, а опісля – Православ'я української діаспори. Тому Православ'я України слід не українізувати, як це дехто радить, а насамперед деоросіянити його, як це радив митрополит Іларіон (Огієнко).

Якщо на час свого запровадження і поширення християнство в Україні ще зберігало значною мірою ідентичність візантійському, то починаючи з XII століття під впливом історичних умов буття українського народу, специфіки його матеріальної і духовної культури, передуючих християнству форм духовного життя, специфіки етнічної психології українців воно вже формувалося як український різновид Східного християнства, своєрідний етноконфесійний синтез української духовності та православ'я. Характерно, що цю самобутність, сформовану на основі тісного поєднання європейської культури, традицій православ'я і духовних здобутків українського народу, весь православний світ оцінив як вселенську досконалість конфесії, прийнявши лише з деякими неістотними застереженнями Катехізис митрополита Петра Могили за еталон стислого викладу православного віровчення.

Серед тих рис Українського Православ'я, поєднання і практична реалізація яких роблять його самобутнім національно-культурним явищем, слід назвати соборноправність, демократизм, євангелістськість, побутовість, національнісність, народність, відкритість. Соборноправність в Українській Церкві виражалася насамперед у тому, що кожний з її ієрархів не керував самочинно і самовладно, ніхто з духовенства не приходив до громади непрошеним. Всі церковні посади були виборними. На відміну від Константинопольського і Московського патріархатів, де існувало призначення (подеколи навіть світськими правителями) на вакантні церковні посади, в Українській Церкві вище керівництво обиралося на елекційних соборах із широким залученням до праці мирян з правом вирішального голосу. Обираючи в такий спосіб митрополита, єпископи відтак (і тут збережено вірність євангельському вченню) залишалися вірними йому і визнавали його першим серед них. Єпископи в Українській Церкві також обиралися на соборах єпархії у складі білого і чорного духовенства й мирян. Виборна система була характерною і для монастирів. У виборах тут брали участь, крім ченців, ще й представники білого духовенства і мирян. Характерно, що на посади могли претендувати

навіть світські особи. Обрання вільними голосами тієї чи іншої посадової особи, з одного боку, певним чином унезалежнювало її від вищих посадових структур, надавало самостійності в діяльності на своїй церковній території, а з іншого – засвідчувало певну рівність з тими, хто її обрав, підпорядкованість своєї діяльності їхній волі. Маючи тісний моральний зв'язок зі своїми виборцями, постійно оновлюючи свій склад, духовенство України було відтак відкритим соціальним станом.

Принцип соборноправності й виборності, зокрема, прилучення до вирішення церковних справ мирян і водночас включення служителів культури в громадську діяльність, зумовили перетворення Української Православної Церкви на живий національний організм, що зберігав і конденсував духовні сили народу. Традиція обрання всіх священнослужителів – від парафіяльного ієрея до митрополита – зближувала Церкву з народом, робила її демократичною інституцією, тісно пов'язаною з життям людей.

Обрядову практику Українського Православ'я характеризував також демократизм. Так, під час виконання служб Божих священники, якщо їх було декілька, мали стояти в один ряд, а не висувати старшого за чином наперед. Євангеліє в українських храмах читалося обличчям до вірних і завжди при майже відкритих дверях вівтаря. Певна рівноправність церковних і світських елементів в Українській Церкві стала умовою формування і тривалого функціонування в ній такого унікального явища, як церковні братства, що в суспільному житті виконували роль церковно-культурних й освітніх організацій.

Євангелістськість як рису Українського Православ'я розкриває насамперед несприйняття церквою цезарепапізму, що був привнесений у християнство візантізмом. Виходячи з новозавітного принципу «Богове - Богові, а кесареве – кесареві», в Українській Церкві сформувався такий канонічний устрій, як незалежність від світської влади. Навіть суд вона мала власний. А тому духовенство в Україні не підпадало під юрисдикцію світських суддів. Дотримуючись новозавітних принципів, Церква прагнула зберегти чистоту віри, догматів і канонів християнства, а не букву його обряду. Так, враховуючи настанови апостола Павла, що «буква вбиває, а дух оживляє» (2 Кор. 3:6), Українське Православ'я вважало, скажімо, неістотною форму обряду хрещення – занурення у воду чи поливання водою. Важливим було саме розуміння догматичної основи цього обрядового дійства.

Про євангелістськість Українського Православ'я свідчить також абсолютизація ним саме моральних чинників християнства. Оскільки Ісус Христос приніс у світ братерство, то українські духівники виступали за рівність всіх людей на цьому світі. Саме тому Українське Православ'я

не прийняло таких грецьких рис християнства, як уподібнення церковних чинів до імперських начальників тощо.

Самобутність Українського Православ'я формувалася на теренах побутового життя народу, його господарчої діяльності. Це й зумовило той факт, що річний цикл свят для українця-селянина відігравав роль не стільки системи віх вшанування якихось християнських святих чи засобу згадки про певні події з християнської історії, скільки своєрідного орієнтира господарювання, підготовки чи проведення якогось виду сільськогосподарської діяльності.

Елементами національного побуту просякнуті у нас всі форми обрядового здійснення Святих Таїнств. Так, в Україні не допускалося насильне одруження. Тому священик під час вінчання вимагав обопільної клятви вірності і вже цим урівнював у правах парованих, оскільки кожний з них при цьому ще й виголошував, що бере собі в життя помічника.

Побутовість Українського Православ'я виражається також у збереженні в контексті його обрядової практики багатьох звичаєвих елементів з народних традицій. Так, під час Спасівських свят освячуються квіти та яблука, на Трійцю храм оздоблюють різною зеленню, в контекст Різдвяного богослужіння включаються духовні народні пісні, в яких з певною довольністю описуються святкові події. З XVII ст. в Україні з'являється вертеп. У всіх відомих з того часу вертепних драмах чітко простежуються дві частини – релігійна та інтермедійна. В релігійній частині, яка відбувалася у верхньому ярусі вертепу, що являв собою Віфлеєм, розігрувалися сцени з народження Ісуса Христа, поклоніння волхвів, гніву Ірода і його слуг та ін. В інтермедійній частині виступали постаті з народного життя – козак, поляк, єврей, циган, знахар тощо.

Національну інституційність Українського Православ'я засвідчувала насамперед обрядово-культува сфера, власний молитвослов. Так, у храмах України практикувався обряд «уцерковлення новонародженого». Через десять днів після появи на світ дитини батьки йшли з нею до храму. Зустрівши їх, священик брав дитину на руки і заходив з нею, якщо то був хлопчик, до вівтаря або підносив до царських воріт, якщо це була дівчинка. В Українській Церкві обов'язковим був ритуал носіння хреста перед митрополитом-першосвящеником.

Національнісність Православ'я на українських теренах виявлялася також у своєрідному сприйнятті ним науки Святого Письма, догматів і канонів християнства. Для нього важливою була не форма обряду, а той догматичний підтекст, на якому постає ця форма. Саме тому в Українській Церкві неістотним вважалося питання, скільки разів відкривати і закривати

царські ворота під час богослужіння, а власне розуміння святої літургії, не форма виконання обряду хрещення, а його догматична основа – позбавлення первородного гріха і навернення на шлях праведного життя християнина.

Онаціональненню християнства в Україні сприяло також те, що, починаючи з XVI ст., Євангелія та Апостол в її храмах читалися живою українською мовою. Вживання рідної мови у богослужіннях вважалося непорушним Божим наказом. З XVII ст. Церква багато зробила для того, щоб наблизити до розуміння народу церковнослов'янську мову. Букви кириличного письма пристосовуються до місцевих умов і потреб, відповідно до української вимови ставиться наголос у словах. Пристосування церковнослов'янського правопису до живої народної вимови, яке на цей час активно проводила в життя Українська Церква, мало позитивне значення, оскільки не лише сприяло формуванню національної свідомості, а й робило зрозумілим зміст церковної служби.

Характерною рисою Українського Православ'я є його соціальність, яку подеколи називають ще народністю. Насамперед вона виражалася в залученні мирян до активної участі в церковному житті. Саме вони виступали гарантом соборноправності Церкви. Хоча з часу Петра Могили вага братств у релігійному житті України дещо зменшилася, але саме вони були тим каналом, через який Церква могла реалізувати свою культурницьку місію в народі.

У формуванні народності як риси Українського Православ'я важливу роль відіграло використання Церквою у богослужбовій діяльності та видавничій справі народної мови. Якщо вживання в церковному житті церковнослов'янської дещо відмежовувало мирян від кліру, створювало уявлення про якусь елітарність останнього, то звернення до національної мови допомагало здолати цей бар'єр, формувало свідомість братерства за вірою і відчуття національної єдності, зміцнювало основи національної культури. Принцип «служіння народу – це служіння Богу» Українська Церква реалізовувала через такі форми соціальної діяльності, як добродіяння, учительство, просвітництво тощо.

Українці завжди відзначалися толерантністю і відкритістю. Ще в давній Русі-Україні поруч з язичництвом вільно справляли свої обряди і християни, і мусульмани. Ці риси характеризують також і Українське Православ'я. Вони, зокрема, проявлялися в можливостях, яких воно надавало своїм послідовникам в одержанні освіти в навчальних закладах інших конфесій, у дружці в друкарнях православних монастирів літератури інших конфесій, включенні в чин своїх обрядів деяких

елементів з обрядів інших церков тощо. Так, переважна більшість відомих церковно-культурних діячів України XVII ст., зокрема Петро Могила, Феофан Прокопович, Стефан Яворський та ін., одержали освіту в латинських та уніатських школах Польщі, Італії, Німеччини, висвячуючись частіше при цьому на деякий час в інше віровизнання.

Про відкритість нашого Православ'я свідчить і те, що саме в Україні знайшли собі притулок переслідувані в Московії старообрядці. Митрополит Лазар Баранович – учасник Собору 1666-1667рр., на якому було засуджено старообрядництво, дозволив його прихильникам множити в друкарнях Київської митрополії необхідну їм літературу, зокрема, «Катехізіс» Лаврентія Зизанія, що був для них настільною книгою.

Відкритість Українського Православ'я виявилася, зокрема, і в прийнятті ним деяких неосновних канонів католицизму, чину виконання ним окремих таїнств. Це особливо стосується розуміння еклези. Час перемини Святих Дарів Українська Церква відносила до проголошення слів Христових: «Прийміть, споживайте. Це – тіло моє», а не до часу молитви: «Сотвори убо хліб сей». Вплив католицизму проявився також у допущенні хрещення шляхом обливання, а не лише через занурення у воду. «Справа тут не в показовій дії, - зауважував Феофан Прокопович, - а в тому розумінні, з яким здійснюється ця дія». Під впливом католицизму в українських храмах тісно прижилась проповідь-казання. Плакаючи мету підготовки проповідників, рівних своїм вмінням і знанням католикам, Українська Церква серед навчальних предметів у всіх православних школах запровадила риторику. Для широкого вжитку в Україні вийшли друком курси найвідоміших проповідників. Виходячи з біблійного положення про те, що оживляє дух, а не буква, Захарія Копистенський у праці «Книга про віру» допускав навіть здійснення богослужінь без храмів, хрещення дітей і поховання покійників без священників, якщо вони тимчасово відсутні.

Відкритість до різних релігійних впливів – важлива риса Українського Православ'я, яка формується в ньому ще з часів Володимира Великого. Саме вона дала йому змогу постати в ролі вселенського явища, а його історії - набути загальнолюдської значимості. Постаючи і розвиваючись на межі зіткнення двох типів християнської культури – латинського та візантійського, відчуваючи впливи передуючої язичницької культури і новонародженого протестантизму, Українське Християнство розвивалося як специфічна синтеза всіх цих культурних явищ.

Відтак Українське Православ'я в добу свого автономного функціонування в структурі Константинопольського Патріархату поставало і формувалося як культурно-історичний феномен із своїми специфічними рисами і

виявами. Тому відродження в роки незалежності України Православ'я як власне українського духовного явища передбачає насамперед повернення до тієї самотності, яка виокремлювала його в православному світі перших семи століть другого тисячоліття. Ця самотність не є чимось націоналістичним, а є дійсною, витоковою християнськістю, збереженою в українських формах її вияву. Тож, не надаючи незалежність Українській Церкві, Москва боїться відродження Києва як другого духовного Єрусалиму. Так свого часу його називав митрополит Феофан Прокопович. Московський Патріархат може ще конкурувати з Києвом політичним, використовуючи для цього свою православну структуру в Україні – УПЦ МП, а ось з Києвом духовним, який поверне від Москви апостольськість своєї Церкви, свою, започатковану князем Володимиром при хрещенні України-Руси, священну історію, свою високо оцінену православним світом християнську духовність, явно не зможе. Прийдеться тоді починати свою історію з XV століття, з років неканонічного виокремлення Московської митрополії з матірної щодо неї Київської Церкви.

Саме тому Московська Церква вдається до політичних аргументів при своєму обстоюванні неможливості надання Українській Церкві автокефалії. То, дивись, народу такого як український немає, бо ж він є складовою єдиної “русской национальности с тремя ветвями – великорусской, малорусской и белорусской”, то держави такої немає, бо ж Україна – це *україна* єдиної російської землі. Посилаються також на те, що Патріархія – не національне утворення, бо ж християнство є понаднаціональним. Дехто в прагненні Української Церкви до незалежнення вловлює лише політичний аспект, а дехто – владницьку амбіційність українських владик, які із-за прагнення до патріаршого кукіля нехтують православною єдністю.

Проте ця шовіністична позиція Московського Патріархату не має якихось вагомих підстав. Київська Церква має одержувати, відповідно до православної традиції, незалежність від своєї Церкви-Матері, якою для неї є Константинопольський, а не Московський Патріархат. Не канонічно також одержувати незалежність Києву від Москви ще й тому, що остання підпорядкувала його собі в 1686 році незаконно: не було на те рішення належно зібраного митрополитом Гедеоном Собору Київської митрополії; погодження з Константинопольською Патріархією і соборного рішення на відпущення до Москви останньої; відсутнє також соборне рішення про включення Київської митрополії самої Московської Церкви.

Російська Православна Церква є суто російським релігійним феноменом. Її Статут зареєстрований Мініюстром Росії, глава РПЦ є громадянином цієї ж країни, в своїй діяльності Церква керується російським законодавством,

укладаючи при цьому низку договорів про співпрацю з російськими міністерствами, в тому числі й із силовими. Хоч Ісус Христос закликав віддати кесарево кесарю, а Боже – Богові, проте в практиці Російської Православної Церкви протягом майже всієї її історії з часу самочинного проголошення самостійності в 1448 році «Бог підпорядковувався кесарю, а кесарево ставилося на службу Богові». Саме тому відомий російський мислитель О. Радіщев в оді «Вольность» писав, що вони «союзно общество гне тут». Церква не противилася тому, що майже 200 років, з часу Петра I, вона проіснувала без Патріарха, але з Синодом у складі царського керівництва. Власне, російська влада сформувала Московський Патріархат як церковну імперію. В 1686 році до неї (а це трапилося після приєднання в 1654 році України до Московії) було включено Київську митрополію. В 1939 році до Російської Церкви відійшли православні Польщі, в 1940 році – Молдавії, Естонії та Латвії, в 1945 році – Мукачівська митрополія, а в 1946 році, після т.зв Львівського собору, вся, перетворена в Православ'я, греко-католицька Церква, а водночас і православні Чехословаччини. В зміні назви Церкви з «російської» на «русскую», яка відбулася з ініціативи Й. В. Сталіна в роки війни, проглядається чітко її імперська природа.

Тож в особі Російської Православної Церкви маємо не чисто-церковне, а церковно-політичне утворення. Розпалася імперія Горбачова, але ще збереглася в тих же територіальних і адміністративних вимірах імперія патріарха Кирила, яку шовіністично налаштовані в Росії і в Україні сили під гаслом «руського мира» прагнуть всіляко використати для повернення до політичної імперії. Від різних церковних кіл як в Росії, так і в Україні звучать заклики на основі слов'янської єдності утворити якесь нове державне утворення. Особливо гучно «заклики» до єдності на основі Православ'я східного слов'янства і несприйняття ідеї української православної автокефалії проголошує під час своїх по суті політичних, а не пастирських візитів в Україну глава Московської Церкви Кирило. Російська Православна Церква, незважаючи на формальне існування СРСР як федерації незалежних держав, ідентифікувала себе із унітарною державою, а тому навіть із розвалом Союзу й утворенням на його теренах 15 незалежних держав, прагне зберегти імперію. У відродженні останньої її всіляко використовує і нинішня Московська влада.

Подеколи пишуть і говорять про неканонічність виокремлення УАПЦ, а опісля – УПЦ КП із Церкви Московського Патріархату. Проте такі судження не мають під собою реального ґрунту. Сама РПЦ постала неканонічним шляхом і так само неканонічно в 1686 році вона приєднала до себе Київську митрополію. До того ж, Російська Православна Церква

нині постає в структурі Російської Федерації як відверто політичне російське утворення і зберігати з нею єдність – це грішити проти євангельського вчення про розподіл сфер між кесаревим і Божим. При цьому варто наголосити ще й на тому, що якихось канонів одержання національними Церквами автокефалії немає.

Українська національно-демократична громадськість не байдужа до того, що твориться у нас нині в Православ'ї, до його розколу на три фактично ворогуючі між собою Церкви. Її турбує явно українофобська політика Московського Патріархату і відголоски її серед окремих єпархів і братств в УПЦ МП. Турбує також та зденаціоналізація українців, яка є певною мірою наслідком діяльності Церкви Московського Патріархату, що нехтує в своїй богослужбовій, видавничій, навчальній, євангелізаційній практиці українською мовою, духовною культурою українців, їх ментальністю.

SUMMARY

Anatoly Kolodny

The phenomenon of the Ukrainian Orthodox

The peculiarities of the formation and characteristics of Ukrainian Orthodoxy are revealed. The Moscow Orthodoxy absorbed it in 1686 and finally turned, according to Shevchenko, the «Church-coffin».

Keywords: Ukrainian Orthodoxy, Orthodoxy in Ukraine, Moscow Patriarchate, Ukrainian renaissance, renationalization of Christianity